ASPEKTE VAN DIE ONDERWYSONTWIKKELING

IN SUIDWES-AFRIKA

1915 - 1960

deur

JACOBUS THEODORUS VAN WYK, B.Sc. (Eng.), M.Ed.

Proefskrif voorgelê ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir die graad

DOCTOR EDUCATIONIS

in die

FAKULTEIT VAN OPVOEDKUNDE
AAN DIE
POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT VIR C.H.O.

Promotor: PROF. DR. B.C. SCHUTTE

WINDHOEK.
Desember 1965.

V O O R W O O R D

Die doel met hierdie ondersoek was om die historiese ontwikkeling van sekere aspekte van die onderwys vir Blankes na die besetting van Suidwes-Afrika deur die Uniemagte in 1915 na te vors en op skrif te stel. Die doel was nie om bloot 'n historiese verhaal te skrywe nie maar om ook die ontwikkeling te sien teen die agtergrond van sekere faktore wat daaraan ten grondslag gelê het. Met hierdie proefskrif is 'n veld gedek wat nog nie voorheen ten volle ondersoek is nie en word hiermee 'n verdere doel bereik, naamlik om 'n beskeie bydrae tot die vakgebied van die Historiese Opvoedkunde te lewer.

In Suidwes-Afrika is daar op die gebied van die onderwys nog baie min navorsing gedoen en daar bestaan 'n besondere behoefte aan literatuur. Sedert die begin van die Tweede Wêreldoorlog het daar min publikasies in verband met die onderwys verskyn en weens die gebrek aan beskikbare inligting is dit vir die belangstellende moeilik om hom ten opsigte van die onderwys te oriënteer. Hierdie leemte is sterk deur my aangevoel, toe ek as beampte in die diens van die Onderwysdepartement van Suidwes-Afrika getree het en later 'n opdrag om die onderwyswetgewing te hersien ontvang het. Die begeerte en noodsaaklikheid om so gou moontlik op hoogte van die historiese ontwikkeling van die onderwys in Suidwes-Afrika te kom, en die beperkte bronne waaruit die verlangde kennis geput kon word, was 'n belangrike prikkel om hierdie ondersoek te onderneem.

Die metode wat gevolg is by die ondersoek, het bestaan uit die versameling van die stof uit sekondêre maar hoofsaaklik primêre bronne. Die versamelde stof is gesistematiseer, op skrif gestel en na deeglike oorweging daarvan is dit saamgevat en is sekere gevolgtrekkings gemaak.

By die samestelling van hierdie proefskrif word die probleem vanuit sekere opvoedkundige gesigspunte benader. Allereers word as agtergrond die onderwys onder militêre bewind (hoofstuk I) en dan die faktore wat die onderwysontwikkeling beïnvloed het (hoofstuk II), behandel. In die daaropvolgende hoofstukke word die volgende aspekte van die onderwys behandel: beheer

van/ ... ii

van die onderwys, sentraal en plaaslik (hoofstuk III); die oprigting, indeling en instandhouding van skole en kolleges (hoofstuk IV); algemene skoolorganisasie en administrasie (hoofstuk V); die onderwyserspersoneel (hoofstuk VI); die taalvraagstukke (hoofstuk VII); leerplig (hoofstuk VIII); leerplan en leergang (hoofstuk IX); inspeksie, eksamens en bevordering (hoofstuk X); opvoedkundige hulpdienste (hoofstuk XI); koshuise en koshuisopvoeding (hoofstuk XII) en voortgesette en volwasse onderwys (hoofstuk XIII). In hoofstuk XIV word die bevindings saamgevat asook sekere gevolgtrekkings en aanbevelings gemaak.

Dit is vir my 'n voorreg om alle liggame en persone wat op een of ander wyse hulp verleen het met die ondersoek, tikwerk en voorbereiding van die proefskrif hartlik te bedank.

Graag wil ek 'n besondere woord van dank rig aan die Administrateur-in-Uitvoerende Komitee van Suidwes-Afrika vir die uitsonderlike vergunning om sekere dokumente en stukke wat normaalweg vir die navorser ontoeganklik is te gebruik. Sonder hierdie bronne sou die samestelling van hierdie proefskrif onmoontlik gewees het.

My waardering aan die Sekretaris van Suidwes-Afrika, mnr. C.F. Marais, vir sy volgehoue belangstelling in my vordering en vir sy tegemoetkominge met betrekking tot die verkryging van verlof om die ondersoek te onderneem en te voltooi.

Graag bedank ek die Hoofbestuur van die Suidwes-Afrikaanse Onderwysersunie vir die beskikbaarstelling van notules, korrespondensie en ander dokumente waaruit belangrike inligting verkry is.

Die ondersoek het begin onder die bekwame leiding van prof. dr. H.J.J. Bingle, aan wie ek besondere dank verskuldig is vir sy advies in verband met die samestelling van die proefskrif. Nadat hy bevorder is tot Rektor, is prof. dr. J. Chris Coetzee tydelik benoem as promotor. Prof. Coetzee is die eerste persoon wat by my as student belangstelling vir die Opvoedkunde as wetenskap gekweek het. Dit was vir my 'n besondere voorreg en eer om as een van sy laaste studente hierdie proefskrif onder sy deskundige leiding

af te/ ... iii

af te rond. Graag spreek ek my hoogste waardering teenoor hom uit vir sy besielende en bekwame leiding. Aangesien prof. Coetzee nie langer as promotor kon optree nie, het prof. dr. B.C. Schutte die verantwoordelikheid oorgeneem. My dank aan hom vir sy hulp en bystand.

Dit sou onmoontlik gewees het om hierdie navorsing sonder die gawes van gesondheid, volharding, verstand en geloof te onderneem. In diepe dankbaarheid en erkentlikheid bring ek al die eer aan die Here, die Gewer van al die nodige gawes, wat my tot voltooiing van hierdie taak in staat gestel het. Mag alleen Sy Naam daardeur verheerlik word !

Die Skrywer.

WINDHOEK.
Desember 1965.

LYS VAN TABELLE

Nr.	Beskrywing	Bladsy
I	Verspreiding van die blanke bevolking in Suidwes-Afrika (Volgens sensussyfers vir 1960)	19
II	Onderwysuitgawes: 1921-1960	104
III	Kapitaaluitgawes: onderwysgeboue ..	109
IV	Bedankings van onderwysers 1937-1947	163
V	Huistaal van leerlinge in staatskole	226
VI	Vervoerskemas 1932-1936	245
VII	Statistiek om die invloed van desentralisasie aan te toon	250
VIII	Inskrywing van leerlinge by staatskole 1922-1960	257
IX	Skoolpligtige leerlinge buite die skool 1928-1936	258
X	Primêre leerplan tot 1939	269
XI	Nuwe voorgestelde primêre leerplan 1940	271
XII	Leerplan vir die primêre skool 1956	274
XIII	Standerd VI-eksamen: uitslae 1941-1955	311
XIV	Junior Sertifikaat-eksamen: uitslae 1927-1957	313
XV	Junior Sertifikaat-eksamen: uitslae 1958-1960	314
XVI	Matrikulasie-eksamen: uitslae 1927-1959	316
XVII	Kosgangers in staats- en staatsondersteunde koshuise 1922-1960	345
XVIII	Koshuisuitgawes	375

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK I

INLEIDING: ONDERWYS ONDER MILITêRE BEWIND

1. Inleiding 1
2. Die eerste jare onder militêre bewind 1915 - 1918 1
   a. Onderwys vir Duitse kinders 2
   b. Onderwys vir kinders van Unieburgers 3
3. Die laaste jare onder militêre bewind 1919 - 1920 4
   a. Die Duitse onderwysstelsel by 'n keerpunt 5
      (1) Repatriasie en ekonomiese druk 5
      (2) Eerste stappe tot oorname 7
      (3) Reaksie teen die voorgestelde oorname 8
      (4) Onderhandeling met die owerheid en die gevolge daarvan 10
   b. Die stand van onderwys in regeringskole 13
4. Samevatting 14

HOOFSTUK II

FAKTORE WAT ONDERWYSONTWIKKELING BEÏNVLOED HET

1. Inleiding 15
2. Wetgewende en uitvoerende gesag 15
3. Geografiese en ekonomiese faktore 18
   a. Geografiese en aanverwante faktore ... 18
   b. Ekonomiese faktore 20
4. Stryd tussen die twee vernaamste bevolkingsgroepe 21
5. Die Tweede Wêreldoorlog 1939-1945 23
6. Die verkryging van 'n groter mate van selfbestuur 24
7. Samevatting 25

HOOFSTUK III

BEHEER VAN DIE ONDERWYS: SENTRAAL EN PLAASLIK

1. Sentrale beheer 27

   a. Die wetgewende en uitvoerende gesag .. 27

   b. Die Sekretaris van Suidwes-Afrika 29

   c. Die Adviserende Onderwysraad 30

      (1) Die instelling en samestelling van die Raad 30

      (2) Die funksies, prosedure en werksaamhede van die Raad 32

   d. Die Direkteur van Onderwys 37

2. Plaaslike beheer 38

   a. Die instelling en verkiesing van skoolkomitees 39

      (1) Die instelling van skoolkomitees 39

      (2) Die verkiesing van skoolkomitees 42

   b. Die pligte, magte en werksaamhede van skoolkomitees 48

      (1) Die pligte en magte van skoolkomitees 48

      (2) Die werksaamhede van skoolkomitees 50

   c. Ouerseggenskap en die status van skoolkomitees 52

      (1) Vertoë in verband met seggenskap van skoolkomitees by die aanstelling van onderwysers 53

      (2) Belangrike redes aangevoer teen seggenskap van skoolkomitees by die aanstelling van onderwysers . 56

      (3) Toegewings in verband met seggenskap van skoolkomitees by die aanstelling van onderwysers 57

3. Samevatting 59

HOOFSTUK IV

DIE OPRIGTING, INDELING EN INSTANDHOUDING VAN SKOLE EN KOLLEGES

1. Inleiding 62

2. Die indeling van skole 62

a. Die kleuterskool 62

b. Die primêre skool 64

(1) Die wetsbepalinge in verband met die primêre skool 64

(2) Die getal primêre skole oor die jare 65

(3) Minimum grootte van primêre skole 67

(a) Opvoedkundige eise 67

(b) Koshuisakkommodasie 67

(c) Finansiële oorweging 68

(d) Bestaansveiligheid van skole 68

(4) Die junior primêre skool 69

(5) Primêre skole vir kinders van immigrante uit Angola 69

(6) Plaasskole 71

c. Die sekondêre skool 73

(1) Die wetsbepalinge in verband met die sekondêre skool 73

(2) Die uitbreiding van sekondêre skole 74

(3) Die minimumvereistes vir die stigting van sekondêre skole ... 75

d. Die hoërskool 76

(1) Die wetsbepalinge in verband met die hoërskool 76

(2) Die uitbreiding van hoërskole .. 76

(3) Die minimumvereistes vir die stigting van 'n hoërskool 79

(4) Die komprehensiewe hoërskool in Suidwes-Afrika 80

e. Ambagskole, nywerheidskole en tegniese onderwys 82

(1) Ambag- en nywerheidskole 82

(2) Tegniese onderwys 84

f. Die landbouskool 85

g. Spesiale skole 87

(1) Die burgerskool 88

(2) Spesiale skole of klasse vir afwykende kinders 89

(a) Skole en klasse vir verstandelik afwykende leerlinge 89

(b) Voorsiening vir gedrags- en liggaamlik afwykende leerlinge 93

h. Private skole 94

(1) Ontstaan en ontwikkeling 94

(a) Kerkskole 96

(b) Duitse private skole 96

(c) Ander private skole 97

(2) Finansiële ondersteuning 97

3. Opleidingskollege vir onderwysers 99

4, Instandhouding van staatskole 102

a. Die finansiering van skole 103

b. Vry onderwys 104

c. Geboue en terreine 106

d. Noodsaaklike dienste 108

5. Samevatting 109

HOOFSTUK V

ALGEMENE SKOOLORGANISASIE EN ADMINISTRASIE

1. Inleiding 113

2. Personeelorganisasie 113

a. Die hoofonderwyser 113

b. Die onderhoof 114

c. Assistent-onderwyser: Spesiale graad (A.S.G.) 115

d. Assistent-onderwysers 116

e. Klerklike hulp 116

f. Opsigters by skole 119

3. Die interne skoolprogram 119

a. Die skoolkalender 119

b. Die skoolrooster 122

c. Huiswerk 123

4. Opvoedkundige hulpmiddels 124
a. Lesvoorbereiding en werkskemas 124
b. Oudiovisuele apparaat 125
c. Skoolboeke en skryfbehoeftes 127
d. Die Skoolbiblioteek 129

5. Buitemuurse aktiwiteite 130
a. Skoolkadette 130
b. Kulturele bedrywighede 131
c. Sport 133

6. Skoolfinansies 134

7. Samevatting 135

HOOFSTUK VI

DIE ONDERWYSERSPERSONEEL

1. Inleiding 138

2. Personeelvoorsiening 138
a. Werwing van onderwysers 138
b. Personeelskale 141
(1) Primêre skole 141
(2) Sekondêre en hoërskole 144
c. Die tydelike onderwyser as faktor by personeelvoorsiening 145
d. Die skaars onderwyser 147

3. Indiensopleiding van onderwysers 148
a. Voorligting deur organiseerders van spesiale vakke of afdelings 148
b. Kortkursusse 149
c. Biblioteekdienste 151
d. Studieverlof 151
e. Oorsese uitruilskema 153
f. Streekkonferensies 154

4. Die aanstelling, verplasing en diensbeëindiging van onderwysers 154
a. Die aanstelling van onderwysers 154
(1) Eerste aanstelling in Suidwes-Afrika 155

(2) Die aanstelling van hoofonderwysers 157

(3) Die aanstelling van tydelike en deeltydse leerkragte 159

b. Die verplasing van onderwysers 160

c. Die diensbeëindiging van onderwysers 162

d. Uitgawes verbonde aan die aanstelling en oorplasing van onderwysers 166

5. Tug 168

a. Omskrywing van wangedrag 168

b. Optrede in geval van wangedrag 171

(1) Die skorsing van die onderwyser 171

(2) Klagte van wangedrag teen 'n onderwyser 171

(3) Ondersoek na 'n klagte van wangedrag 174

(4) Die strafbepalinge 176

(5) Appèl- en versoeningsrade 176

6. Verlof 178

a. Vakansieverlof 178

(1) Vakansieverlof, uitgesonder skoolvakansies 178

(2) Vakansievervoergeriewe 182

b. Siekteverlof 183

c. Buitengewone verlof 185

d. Militêre verlof 187

7. Politieke en burgerregte van onderwysers 188

8. Die indeling en salarisse van onderwysers 190

a. Die indeling van onderwysers 191

(1) Indeling volgens klassifikasie van skole en die gradering van poste 191

(2) Indeling volgens kwalifikasies 191

(3) Indeling volgens poste 192

(a) Assistent-onderwysers 192

(b) Assistent-onderwysers: Spesiale graad 193

(c) Assistent-onderwysers: Spesiale klasse 194

(d) Onderhoofde 195

(e) Hoofonderwysers 195

(f) Die salarisse van onderwysers 196

9. Die Suidwes-Afrika-Onderwysersunie 198

a. Ontstaan en ontwikkeling 198

b. 'n Eie onderwysblad 199

10. Samevatting 200

HOOFSTUK VII

TAALVRAAGSTUKKE

1. Inleiding 204

2. Die Duitse taalvraagstuk 204

a. Inleiding 204

b. Wetgewing in verband met Duits as voertaal en as vak 206

c. Duitsmediumonderrig in primêre skole 207

d. Duitsmediumonderrig in staatshoërskole 208

(1) Duitse afdeling by die Windhoekse Hoërskool 208

(2) Die „Deutsche Höhere Schule", Swakopmund 210

e. Terugslag vir Duitsmediumonderrig .. 212

f. Herinstelling van Duits as voertaal en as vak 214

(1) Versoek van die Duitse bevolking 214

(2) Die Onderwyskommissie, 1950 ... 215

(3) Stigting van Duitsmediumafdelings by primêre skole 218

(4) Die Onderwyskommissie, 1956 ... 219

(5) Wetswysiging in verband met Duits as voertaal en as vak 221

g. Onderwysers vir Duitsmediumonderrig 222

3. Vraagstukke in verband met die amptelike tale 223

a. Beginsels soos in die wetgewing neergelê 223

(1) Taal as medium van onderrig ... 223

(2) Taal as vak 225

b. Die voertaalvraagstuk 225

(1) Algemene ontwikkeling 225
(2) Dubbelmedium 227
(3) Moedertaalonderwys 231

4. Samevatting 233

HOOFSTUK VIII

LEERPLIG

1. Inleiding 235

2. Die voorwaardes vir leerplig 235

a. Die grense vir leerplig 235

b. Leerplig vir die afwykende kind 239

c. Vrystelling van leerplig 240

3. Toepassing van leerplig 241

a. Skoolbesoekbeamptes 241

b. Koshuisakkommodasie 243

c. Vervoer van leerlinge 243

d. Afbakening van skoolgebiede 246

4. Sentralisasie en desentralisasie 246

a. Pogings tot sentralisasie 246

b. Beleid van desentralisasie 248

c. Proses van natuurlike en geleidelike, doelbewuste sentralisasie 253

5. Skoolbesoek 255

a. Die toelating van leerlinge 255

b. Inskrywing en skoolbesoek 256

(1) Die inskrywing by staatskole .. 256
(2) Skoolpligtige kinders buite die skool 257
(3) Skoolbesoek van ingeskrewe leerlinge 259

c. Die uitsluiting van leerlinge 259

6. Samevatting 261

HOOFSTUK IX

LEERPLAN EN LEERGANG

1. Inleiding 264

2. Godsdiensonderwys 264

3. Primêre onderwys 269

   a. Die leerplan 269

   b. Leergange 275

4. Sekondêre onderwys 279

   a. Die leerplan 279

      (1) Leerplanne vir skole met Afrikaans en Engels as voertaal 279

      (2) Leerplan vir die „Deutsche Höhere Schule" 290

   b. Die leergange 291

5. Samevatting 291

HOOFSTUK X

INSPEKSIE, EKSAMENS EN BEVORDERING

1. Inleiding 294

2. Die inspektoraat 294

3. Organiseerders 296

4. Inspeksie 299

   a. Wetlike voorskrifte 299

   b. Die inspeksiestelsel 299

      (1) Die wykstelsel 299

      (2) Die stelsel van hoofdelike inspeksie 301

      (3) Die nuwe beleid 302

   c. Inspeksie in die praktyk 303

   d. Faktore wat die taak van die inspekteur bemoeilik het 306

      (1) Afstand en vervoer 306

      (2) Verskuiwing van die bevolking . 307

      (3) Administratiewe pligte 307

5. Eksamens en bevordering 308

a. Die primêre skool 308

(1) Hoofdelike inspeksie 308
(2) Gelyktydige bevordering 309
(3) Die standerd VI-eksamen 310

b. Die sekondêre en hoërskool 311

(1) Die Junior Sekondêre Kursus ... 311
(2) Die Senior Sekondêre Kursus ... 314

c. Toekomsbeleid 317

6. Samevatting 318

HOOFSTUK XI

OPVOEDKUNDIGE HULPDIENSTE

1. Inleiding 321

2. Geneeskundige diens vir skole 321

a. Faktore wat die instelling van 'n geneeskundige diens noodsaaklik maak . 321

(1) Voorkoms van lewensgevaarlike siektes 322
(2) Epidemies 322
(3) Hoë persentasie kosgangers 322
(4) Die houding en vermoë van die ouers 323

b. Die ontwikkeling van die geneeskundige diens 323

c. Die werksaamhede van die geneeskundige diens 329

3. Sielkundige en voorligtingsdiens 330

a. Die totstandkoming en ontwikkeling . 330

b. Buitengewone onderwys 332

(1) Onderwys vir die afwykende kind 332

(a) Junior geleentheidsklasse 333
(b) Senior geleentheidsklasse 333

(2) Onderwys vir die laag-normale kind 335

(3) Aanpassingsonderwys 336
(4) Remediërende onderwys 336

c. Kliniese en korrektiewe werk 337

d. Voorligting 338

4. Samevatting 341

HOOFSTUK XII

KOSHUISE EN KOSHUISOPVOEDING

1. Inleiding 343

2. Staatskoshuise 343

a. Oprigting, inskrywing en ouerseggenskap 343

(1) Oprigting 343
(2) Inskrywing 344
(3) Ouerseggenskap 344

b. Koshuispersoneel 347

(1) Die superintendent 347
(2) Toesighoudende personeel 351
(3) Huishoudelike personeel 352

c. Kosgangers 355

(1) Toelating 355
(2) Skorsing 358
(3) Versorging en opvoeding 359

(a) Koshuisreëls 359
(b) Ruimte 360
(c) Voeding 361
(d) Gesondheid 362
(e) Algemene opvoeding 363
(f) Die klein kind 364
(g) Taalgroepe 365

d. Inspeksie en voorligting 365

e. Geboue en toerusting 366

f. Koshuisfinansies 368
(1) Losiesgeld 368

(a) Verder as drie myl 368
(b) Binne drie myl 370
(c) Toekomsbeleid 371

(2) Invordering van losiesgeld 372

(3) Uitgawes 374

3. Koshuise by Angolaskole 376

4. Plattelandse koshuise 377

a. Die ontstaan 377

b. Die beheer 378

(1) Die komitee 378

(2) Die superintendent en ander personeel 379

(3) Finansies 380

(4) Algemene organisasie 381

c. Boerdery 382

d. Oorname van plattelandse koshuise .. 383

5. Samevatting 385

HOOFSTUK XIII

VOORTGESETTE EN VOLWASSE ONDERWYS

1. Inleiding 389

2. Voortgesette onderwys 389

3. Onderwys vir volwassenes 391

4. Toekomsbeleid 393

5. Samevatting 394

HOOFSTUK XIV

SAMEVATTING VAN DIE HISTORIESE ONTWIKKELING

1. Onderwys onder Militêre Bewind 1915-1920 396

2. Faktore wat die onderwysontwikkeling in Suidwes-Afrika beïnvloed het 398

3. Tydperk van oriëntering en vestiging 1922-1934 400

4. 'n Professioneel opvoedkundige benadering van die onderwys 1935-1948 413

5. Snelle onderwysontwikkeling, stelselmatige ondersoek van die onderwys en toekomsbeplanning 1949-1960 421

a. Snelle ontwikkeling 1949-1960 422

b. Stelselmatige ondersoek van die onderwys 430

c. Toekomsbeplanning 431

6. Gevolgtrekkings 442

7. Aanbevelings vir verdere navorsing 447

BRONNELYS 448